

Briathra Gnímh

Briathar	Cur síos
Aimsigh	téarma ginearálta ar féidir leis ríomh, tomhais, faigh amach, srl., a chur in iúl
Aistrigh	rud a léiriú i dtéarmaí rud éigin eile nó trí mheán nó modh léirithe eile
Aithin	fíricí, saintréithe nó coincheapa atá riachtanach (ábhartha/oiriúnach) chun cás, imeacht, próiseas nó feiniméan a thuiscint a shainaithint
Amharcléirigh	rud atá teibí nó rud nach bhfeiceann an tsúil a chruthú san intinn nó sa tsamhlaíocht
Anailísigh	staidéar nó scrúdú a dhéanamh ar rud go mion, rud a mhiondealú chun na bunghnéithe nó an bunstruchtúr a nochtadh; codanna agus coibhneasa a shainaithint, agus fianaise a léirmhíniú chun teacht ar chonclúidí
Anótáil	nótaí gairide mínithe a chur le léaráid nó le graf
Argóin	dúshlán a thabhairt do shaincheist nó do smaoineamh agus díospóireacht a dhéanamh ina leith, chun críche meon duine a athrú nó a thiomnú do sheasamh nó do ghníomh áirithe
Athbhreithnigh	féachaint ar ábhar nó dul siar ar ábhar d'fhonn é a cheartú, a fheabhsú nó a leasú
Bailigh	faisnéis ghaolmhar a thabhairt le chéile le haghaidh comparáid chriticiúil, taighde nó le húsáid chun bailiúchán saothar nó smaointe a chruthú
Bain as	an inniúlacht eolas nua a thuiscint as eolas cosúil leis nó eolas a raibh taithí air cheana nó eolas a breathnaíodh
Bain triail	nós imeachta a dhéantar chun teacht ar rud éigin, chun hipitéis a thástáil, nó chun fíric atá ar eolas a thaispeáint
Bain triail (go	aghaidh a thabhairt ar chruthú go spráúil nó go córasach, ach le toradh nach fios i gcónaí
Braith	úsáid a bhaint as na céadfaí chun smaointe inmheánacha a chruthú bunaithe ar spreagthaigh sheachtracha (mar shampla, ábhair, próisis, cásanna)
Breac	cairt, scéim nó léarscáil ina léirítear meon agus feidhm rudaí; plean nó scéim
Breathnaigh	eolas a fháil trí bhrath, aithint agus tuiscint i ndiaidh féachaint ar rud
Cáin	na lochtanna nó na heasnaimh atá ar rud a lua, mar shampla, triail nó próiseas, agus cúiseanna a thabhairt
Ceangail	rud a shamhlú le rud eile agus cúiseanna a thabhairt
Ceap	na coincheapa nó na hargóintí cuí a chur in iúl go beacht agus go córasach
Ceistigh	nath ceisteach chun tús a chur le plé
Coimeád	míreanna a roghnú ar bhealach fiúntach as líon nó réimse míreanna ionas go n-úsáidfí daoine eile iad agus/nó go mbainfí daoine eile taitneamh astu
Cosain	cúiseanna bailí nó fianaise bhailí a thabhairt chun tacú le freagra nó le conclúid
Cruthaigh	an topaic atá le déanamh a phróiseáil agus foirm a thabhairt di ach úsáid a bhaint as modhanna agus ábhar roghnaithe agus/nó foirm nua a thabhairt don ábhar a úsáidtear
Cruthaigh (gur fíor rud)	sraith céimeanna loighciúla a úsáid chun an toradh inmhianta a bhaint amach ar bhealach foirmiúil
Cuir i bhfeidhm	faisnéis agus/nó eolas agus tuiscint a roghnú agus a úsáid chun cás tugtha nó fíorchúinsí a mhíniú

Oide

Tacú leis an bhFoghlaim
Ghairmiúil i measc Ceannairí
Scoile agus Múinteoirí

Supporting the Professional
Learning of School Leaders
and Teachers

Briathar	Cur síos
Cuir i gcodarsnacht	comhfhreagrachtaí idir dhá smaoineamh a bhrath
Cuir i gcrích	smaoineamh, táirge nó dréacht a chur i bhfeidhm, a fhorghníomhú nó a chur i ngníomh
Cuir i láthair	foirm shonrach cumarsáide ina ndéantar íomhánna/rudaí inbhraite do dhaoine eile
Cuir i ngrúpa	réada a shainaithint de réir saintréithe
Cuir in eagar	obair a bhailiú, a ullmhú, a eagrú, a athbhreithniú nó a cheartú chun sraith aontaithe a chruthú
Cuir in iúl	smaoineamh nó mothúchán a léiriú go soiléir agus go cumasach
Cuir in iúl (le cumarsáid)	comharthaí amhairc-ghothacha, comharthaí béil nó comharthaí eile a úsáid chun brí a roinnt nó chun faisnéis a mhalartú Idirghníomhú idir an seoltóir agus an faighteoir; oibríonn an bheirt le chéile le go mbainfear tuiscint amach
Cuir in ord	cur síos a dhéanamh ar nithe/córais bunaithe ar chastacht agus/nó ord
Cuir le chéile	eolas a fhorbairt i bhfoirm léaráide nó loighce; ní dhéantar é trí fhíricí a thabhairt chun cuimhne ach trí chosúlachtaí nó trí fhaisnéis a úsáid agus a nascadh
Cuir luach ar	aitheantas a thabhairt don ghnóthachtáil choincheapúil agus chruthaitheach ba chúis leis an obair shonrach. Léirthiscint a bheith agat d'éagsúlacht na réiteach agus na bhfoirmeacha léirithe difriúla
Cuir síos	pictiúr nó íomhá mhionsonraithe a fhorbairt ar struchtúr nó ar phróiseas, mar shampla, ag úsáid focal nó léaráidí mar is cuí; plean, ionsamhlú nó mionsamhail a chruthú
Dealaigh	na difríochtaí idir dhá choincheap nó dhá rud nó níos mó a dhéanamh soiléir
Déan amach	teacht ar chonclúid bunaithe ar an eolas a thugtar
Déan breithiúnas	ráiteas is féidir a chosaint a cheapadh bunaithe ar chritéir
Déan comparáid	cuntas a thabhairt ar na cosúlachtaí idir dhá rud nó cás (nó níos mó), ag tagairt don dá cheann acu (dóibh uile) síos tríd
Déan critic ar	anailís agus measúnú mionsonraithe a dhéanamh ar rud éigin
Déan taighde	staidéar ar ábhair agus ar fhoinsí chun fíricí a shuí agus chun teacht ar chonclúidí nua; teoiricí nó dlíthe a bhfuil glacadh leo a athbhreithniú i bhfianaise fíricí nua
Deimhnigh	fianaise a thabhairt chun tacú le fírinne ráitis
Díorthaigh	teacht ar ráiteas nó foirmle trí phróiseas smaointeoireachta loighciúla; ionramháil a dhéanamh ar ghaol matamaiticiúil chun cothromóid nó gaol nua a thabhairt
Dréachtaigh	smaoineamh nó coincheap a fhorbairt le haghaidh obair phleanáilte
Faigh amach	an t-aon fhreagra féideartha a fháil trí ríomh, trí luachanna tomhaiste nó atá ar eolas a chur in ionad cainníochtaí eile i bhfoirmle chaighdeánach
Faigh taithí	rud a bhrath ar bhonn cúinsí aeistéitiúla agus caidreamh pearsanta díreach a bhunú
Fiosraigh	smaoineamh nó labhairt faoi rud éigin chun tuilleadh eolais a fháil ina leith
Forbair	píosa oibre nó smaoineamh a fhorbairt ón staid tosaigh go dtí staid níos faide ar aghaidh
Freagair	freagairt do spreagthach a d'fhéadfadh a bheith bunaithe ar léirmheastóireacht, mothúchán, aeistéitice nó comhthéacs, nó meascán díobh siúd

Oide

Tacú leis an bhFoghlaim
Ghairmiúil i measc Ceannairí
Scoile agus Múinteoirí

Supporting the Professional
Learning of School Leaders
and Teachers

Briathar	Cur síos
Gabh	rud a léiriú nó a thaifeadadh i bhformáid bhuan
Idirdhealaigh	an difríocht i rudaí nó idir rudaí a bhrath; rudaí a chruthú nó a mharcáil go difriúil le rudaí eile den sórt sin; dealú a dhéanamh
Idirdhealaigh (breithnigh)	breithiúnas maith a úsáid chun dealú cúramach nó beacht a dhéanamh
Iniúch	breathnú, staidéar, nó mionscrúdú córasach a dhéanamh, chun fíricí a chinntiú agus teacht ar chonclúidí úra
Léirigh	samplaí a úsáid chun cur síos ar rud éigin
Léirigh (go grafach)	líníochtaí nó samplaí a úsáid le cur síos ar rud éigin
Léirigh (cuir in iúl)	rud a thabhairt chun cuimhne go soiléir agus go cinnte trí úsáid a bhaint as cur síos nó samhlaíocht
Léirigh comhbhá	feasacht agus aireachtáil dhírthe a úsáid chun ceangal iomasach a chruthú le hábhar an chaidrimh ar bhealach a théann níos faide ná próiseas cognaíoch réasúnach
Léirmhínigh	eolas agus tuiscint a úsáid chun treochoaí a aithint agus teacht ar chonclúidí ó fhaisnéis a thugtar
Léirmhínigh (aeistéitiúil)	brí a shannadh do rudaí ar bhonn breathnuithe agus eolas comhthéacsúil; éifeacht íomhá a chur i bhfocail trí réasúnú agus míniú ar bhonn machnaimh agus tuiscint a fháil ar an bhfáth a bhfuil an íomhá mar atá sí agus nach bhfuil sí difriúil
Léirthuisctint a bheith ag...do...	brí a aithint, tuiscint phraiticiúil a bheith aige do rud
Liostaigh	roinnt pointí a thabhairt, gan aon mhíniú breise
Luaigh	ráiteas achomair a thabhairt gan mórán argóint tacaíochta nó gan aon argóint tacaíochta
Meas	ráiteas nó ríomh cainníochta ar ord méadaíochta réasúnaithe a thabhairt
Meas (cuimhnigh ar...)	cur síos a dhéanamh ar phatrúin i sonraí; eolas agus tuiscint a úsáid chun patrúin a léirmhíniú, tuartha a dhéanamh agus iontaofacht a sheiceáil
Measúnaigh	meastachán a dhéanamh ar luach nó ar thábhacht nó ar chaighdeán ruda
Measúnaigh (breithiúnas eiticúil)	fianaise a bhailiú agus a scrúdú chun breithiúnais a dhéanamh agus breithmheas a thabhairt; cur síos a dhéanamh ar an gcaoi a dtacaíonn nó nach dtacaíonn fianaise le breithiúnas; srianta fianaise i gconclúidí a shainaithint; breithiúnais a dhéanamh faoi na smaointe, faoi réitigh nó faoi mhodhanna
Measúnaigh (sonraí)	sonraí a bhailiú agus a scrúdú chun breithiúnais a dhéanamh agus breithmheas a thabhairt; cur síos a dhéanamh ar an gcaoi a dtacaíonn nó nach dtacaíonn fianaise le conclúid i bhfiosrúchán nó in iniúchadh; srianta sonraí i gconclúidí a shainaithint; breithiúnais a dhéanamh faoi smaointe, faoi réitigh nó faoi mhodhanna
Mínigh	mionchuntas a thabhairt lena n-áirítear fáthanna nó cúiseanna
Pléigh	athbhreithniú tomhaiste cothrom a thabhairt a chuimsíonn réimse argóintí, tosca, nó hipitéisí: ba cheart tuairimí nó conclúidí a chur i láthair go soiléir agus tacú leo le fianaise chúil
Rangaigh	rudaí a chur i ngrúpaí bunaithe ar thréithe comónta
Réitigh	freagra a aimsiú trí réasúnaíocht
Ríomh	teacht ar fhreagra uimhriúil, ag taispeáint na gcéimeanna cuí san oibriú amach
Sainaithin	patrúin, fíricí nó sonraí a aithint; freagra a sholáthar ó roinnt féidearthachtaí; fóras nó gné shainiúil a aithint agus a lua go hachomair

Oide

Tacú leis an bhFoghlaim
Ghairmiúil i measc Ceannairí
Scoile agus Múinteoirí

Supporting the Professional
Learning of School Leaders
and Teachers

Briathar	Cur síos
Sainmhínigh	míniú beacht a thabhairt ar fhocal, ar fhrása, ar choincheap nó ar chainníocht fhisiceach
Samhaltaigh	léiriú matamaiticiúil a ghiniúint (m.sh. uimhir, graf, cothromóid, fíor gheoiméadrach) le haghaidh nithe san fhíorshaol nó sa mhatamaitic, airíonna, gníomhartha, nó gaoil
Samhlaigh	imprisin amhairc roimhe seo a thabhairt chun cuimhne agus smaointe inmheánacha nua a chruthú ar bhealach atá inchomparáide le haireachtáil chéadfach
Sceitseáil	cur in iúl trí léaráid nó trí ghraf (arna lipéadú mar is cuí); ba cheart go dtabharfadh an sceitse barúil den chruth nó den chaidreamh a theastaíonn, agus ba cheart go mbeadh na gnéithe ábhartha ann
Scrúdaigh	argóint nó coincheap a mheas ar bhealach a nochtann toimhdí agus idirghaolmhaireacht na saincheiste
Sintéisigh	smaointe difriúla a thabhairt le chéile chun tuiscint nua a chruthú
Suigh	ionad míre nó smaoinimh a lonnú i seicheamh atá ar eolas
Tabhair breac-chuntas	na príomhphointí a thabhairt; na nithe ríthábhachtacha amháin
Tabhair breithmheas	píosa saothair nó téacs a mheasúnú, a bhreith nó a mheas
Tabhair chun cuimhne	cuimhneamh ar rud nó é a aithint ó thaithí foghlama roimhe seo
Tabhair le fios	réiteach, hipitéis nó freagra féideartha eile a mholadh
Taifead	smaointe, beathnóireachtaí, íomhánna físiúla, fuaim, sonraí, srl., a chur síos nó a chlárú ar rud éigin as ar féidir iad a atáirgeadh
Táirg	rud éigin le breith nó le cur ar taispeántas a dhéanamh, a chruthú nó a thabhairt ar an saol trí iarracht intleachtúil nó fhisiciúil
Taispeáin	rud a chruthú nó a dhéanamh soiléir trí réasúnaíocht nó le fianaise, rud a léiriú le samplaí nó le cur i bhfeidhm praiticiúil
Tarraing (líníochtaí)	faisnéis a thaifeadadh go físiúil ar mhaithe le fiosrú, anailís, cumarsáid, cur in iúl agus réiteach fadhbanna
Téigh i ngleic le	dul i mbun gníomhaíochta nó ábhar spéise nó a bheith gafa leo; spéis agus aird a mhealladh nó a choimeád
Tiontaigh	athrú go foirm eile
Tomhais	athruithe i gcórais a chainníochtú (a mheas) trí uirlis tomhais a léamh
Trácht	tuairim a thabhairt bunaithe ar ráiteas a tugadh nó ar thoradh ríofa
Tuar	toradh ionchasach teagmhais a thabhairt; teagmhas nua a mhíniú bunaithe ar bhreathnuithe nó ar fhaisnéis ag úsáid naisc loighciúla idir míreanna eolais
Tuig	corpas dea-eagraithe eolais a bheith aige agus é sin a chur i bhfeidhm
Úsáid	eolas nó rialacha a chur i bhfeidhm chun teoiric a chur i ngníomh. Rud éigin a chur i bhfeidhm ar bhealach dírithe

CNCM, 2019, *Ealaín Sonraíocht na hArdteistiméireachta* l.34-38

Oide

Tacú leis an bhFoghlaim
Ghairmiúil i measc Ceannairí
Scoile agus Múinteoirí

Supporting the Professional
Learning of School Leaders
and Teachers